บทที่ ๔
ความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์

ศัพท์ ๒ ศัพท์ที่ประกอบกันเป็นประพจน์ (proposition) ย่อมมีความสัมพันธ์กัน เช่นประพจน์ว่า *คนทั้งหมดเป็นสิ่งต้องตาย* ศัพท์ว่า *คนทั้งหมด* กับศัพท์ว่า *สิ่งต้องตาย* มีความสัมพันธ์กัน และความสัมพันธ์นั้นมีในระดับต่าง ๆ นักตรรกวิทยาจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์ (predicables) ไว้ ๕ ระดับคือ

๑. *ลักษณะประเภท* (genus)

๒. *ลักษณะชนิด* (species)

๓. *ลักษณะแผกเพี้ยน* (difference หรือ differentia)

๔. *คุณสมบัติ* (proprium หรือ property)

๕. *ลักษณะบังเอิญ* (accident หรือ accidens)

ลักษณะประเภทและลักษณะชนิด

เมื่อศัพท์ ๒ ศัพท์มีความสัมพันธ์กัน จนความหมายทางขอบเขตของศัพท์หนึ่งกว้างกว่าความหมายทางขอบเขตของอีกศัพท์หนึ่ง *ศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตกว้างกว่าเรียกว่า ประเภท* (genus) *ศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตแคบกว่าเรียกว่า ชนิด* (species)

ตัวอย่าง เมื่อศัพท์ว่า *สัตว์* มีความสัมพันธ์กับศัพท์ว่า *คน* ศัพท์ว่า *สัตว์* มีความหมายทางขอบเขตกว้างกว่าศัพท์ว่า *คน* ศัพท์ว่า *สัตว์* จึงเป็น *ประเภท* (genus) ส่วนศัพท์ว่า *คน* เป็น *ชนิด* (species)

ลักษณะประเภทและลักษณะชนิดมีความเกี่ยวข้องกันและกัน ศัพท์ที่เป็นประเภทต้องเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่เป็นชนิด ศัพท์ที่เป็นชนิดต้องเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่เป็นประเภท เพราะฉะนั้นศัพท์เดียวกันอาจเป็นประเภท ถ้าเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตแคบกว่า และอาจเป็นชนิด ถ้าเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตกว้างกว่า

ตัวอย่าง ศัพท์ว่า *สัตว์* เป็น *ประเภท* เมื่อเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตแคบกว่าคือ *คน* และเป็น *ชนิด* เมื่อเกี่ยวข้องกับศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตกว้างกว่าคือ *สิ่งมีชีวิต*

ศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตกว้างที่สุด จนไม่มีศัพท์ใด ๆ จะมีขอบเขตกว้างกว่านั้นเรียกว่า *ประเภทสูงสุด* (summum genus) เนื่องจากมีขอบเขตกว้างที่สุด ประเภทสูงสุดจึงเป็นชนิดไม่ได้

ศัพท์ที่มีความหมายทางขอบเขตแคบที่สุด จนไม่มีศัพท์ใด ๆ จะมีขอบเขตแคบกว่านั้นเรียกว่า *ชนิดต่ำสุด* (infima species) เนื่องจากมีขอบเขตแคบที่สุด ชนิดต่ำสุดจึงเป็นประเภทไม่ได้

ประเภทหรือชนิดซึ่งอยู่กลาง ๆ ระหว่างประเภทสูงสุดกับชนิดต่ำสุด เรียกว่าประเภทหรือชนิดกลาง ๆ (subaltern genera or subaltern species)

ศัพท์ที่เป็นชนิดหลาย ๆ ศัพท์ซึ่งอยู่ภายใต้ประเภทเดียวกัน เรียกว่าชนิดพวกเดียวกันหรือชนิดร่วม (cognate species or co-ordinate species) ประเภทที่อยู่ใกล้ชิดที่สุดกับชนิด เรียกว่าประเภทใกล้ชิด (proximate genus)

ลักษณะแผกเพี้ยน (differentia or difference)

ลักษณะแผกเพี้ยน คือ คุณลักษณะอย่างเดียวหรือหลายอย่างที่ทำให้ชนิดหนึ่งแตกต่างจากอีกชนิดหนึ่งในประเภทเดียวกัน

ตัวอย่าง ถ้าเราถือว่าศัพท์ว่า *สัตว์* เป็นประเภท เราจะได้ชนิด ๒ ชนิด ภายใต้ประเภทเดียวกัน คือศัพท์ว่า *คน* และศัพท์ว่า *สัตว์เดียรัจฉาน* คุณลักษณะที่ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์เดียรัจฉานก็คือ *ความเป็นผู้รู้จักคิดเหตุผล* เพราะฉะนั้น *ความเป็นผู้รู้จักคิดเหตุผล* จึงเป็นลักษณะแผกเพี้ยนระหว่างคนกับสัตว์เดียรัจฉาน *ลักษณะแผกเพี้ยนนี้เป็นส่วนหนึ่งของความหมายทางคุณลักษณะ* (connotation) *ของศัพท์*

คุณสมบัติ (proprium or property)

คุณสมบัติ คือคุณลักษณะที่ชนิดทุกชนิดในประเภทเดียวกันมีร่วมกัน

ตัวอย่าง ถ้าเราถือว่าศัพท์ว่า *สามเหลี่ยม* เป็นประเภท เราจะได้ชนิดหลายชนิดภายใต้ประเภทเดียวกัน คือ *สามเหลี่ยมด้านเท่า สามเหลี่ยมหน้าจั่ว สามเหลี่ยมด้านไม่เท่า* แต่สามเหลี่ยมทุกชนิดมีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก คุณลักษณะที่ *มีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก* นี้เป็นคุณสมบัติของสามเหลี่ยมทุกชนิด

คุณสมบัติไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์ แต่ก็มาจากความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์นั่นเอง ในฐานะเป็นผลมาจากเหตุ หรือในฐานะเป็นบทสรุปจากหลักทั่วไป

ตัวอย่าง ประพจน์ว่า *คนมีอำนาจในการพิจารณาเทียบเคียง* คุณสมบัติว่า *อำนาจในการพิจารณาเทียบเคียง* มาจากคุณลักษณะว่า *ความเป็นผู้รู้จักคิดเหตุผล* ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์ว่า

คน ในที่นี้คุณสมบัติจึงมาจากความหมายทางคุณลักษณะในฐานะเป็นผล คือ *ความเป็นผู้รู้จักคิดเหตุผล* เป็นเหตุ *อำนาจในการพิจารณาเทียบเคียง* เป็นผล

อีกตัวอย่างหนึ่ง หลักทั่วไปว่า *สามเหลี่ยมทุกรูปมีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก* คุณสมบัติว่า *มีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก* มาจากคุณลักษณะคือ *การล้อมรอบด้วยเส้นตรง ๓ เส้น* ซึ่งเป็นความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์ว่า *สามเหลี่ยม* ในที่นี้คุณสมบัติมาจากความหมายทางคุณลักษณะในฐานะเป็นบทสรุปจากหลักทั่วไป

คุณสมบัติอาจแบ่งเป็น ๒ ประการ คือ *คุณสมบัติทั่วไป* (generic property) และ *คุณสมบัติเฉพาะ* (specific property)

คุณสมบัติทั่วไป คือคุณสมบัติที่มาจากความหมายทางคุณลักษณะของประเภท (genus) เช่น ถ้าเราพูดว่า *สามเหลี่ยมหน้าจั่วมีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก* คุณสมบัติว่า *มีมุมทั้ง ๓ รวมกันเท่ากับ ๒ มุมฉาก* เป็นคุณสมบัติของสามเหลี่ยมทั่วไปไม่ใช่ของสามเหลี่ยมหน้าจั่วเพียงอย่างเดียว คุณสมบัตินี้จึงเป็นคุณสมบัติทั่วไป

คุณสมบัติเฉพาะ คือคุณสมบัติที่มาจากความหมายทางคุณลักษณะของชนิด (species) เช่นถ้าเราพูดว่า *สามเหลี่ยมหน้าจั่วมีมุมเท่ากัน ๒ มุม* คุณสมบัติว่า *มีมุมเท่ากัน ๒ มุม* เป็นคุณสมบัติของสามเหลี่ยมหน้าจั่วเพียงชนิดเดียว จึงเป็นคุณสมบัติเฉพาะ

ลักษณะบังเอิญ (accident หรือ **accidens**)

ลักษณะบังเอิญ คือลักษณะที่บังเอิญมีแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งในชนิดหนึ่งๆ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์เหมือนลักษณะ

แผกเพี้ยน ทั้งไม่ได้มาจากความหมายทางคุณลักษณะของศัพท์เหมือนคุณสมบัติ ลักษณะบังเอิญไม่ใช่ลักษณะที่จำเป็นของประเภทหรือชนิด จะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ เช่นนายอำนวย ซึ่งอยู่ในชนิด *คน* อาจมีรูปร่าง สูงใหญ่ ผิวดำ ศีรษะล้าน ลักษณะเหล่านี้เป็นเพียงลักษณะบังเอิญ แม้จะขาดเสียก็ไม่ทำให้นายอำนวยพ้นจากความเป็นคน

ลักษณะบังเอิญอาจแบ่งเป็น ๒ ประการคือ *ลักษณะบังเอิญที่เปลี่ยนแปลงได้* และ *ลักษณะบังเอิญที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้*

ลักษณะบังเอิญที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่นอาชีพ ชื่อ ตำแหน่ง ที่อยู่ เครื่องแต่งกาย กิริยาท่าทางของคน

ลักษณะบังเอิญที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เช่นผิวดำ หัวโต วันเกิด ที่เกิดของคน

แบบฝึกหัดที่ ๔

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์มีกี่ระดับ อะไรบ้าง ?

๒. ลักษณะประเภทและลักษณะชนิดเกี่ยวข้องกันอย่างไร ?

๓. จงอธิบายให้เห็นว่า ประเภทอาจกลายเป็นชนิด และชนิดอาจกลายเป็นประเภท

๔. ประเภทสูงสุด และชนิดต่ำสุดคืออะไร ?

๕. ลักษณะแผกเพี้ยนและคุณสมบัติต่างกันอย่างไร ?

๖. คุณสมบัติทั่วไปและคุณสมบัติเฉพาะต่างกันอย่างไร ?

๗. ลักษณะบังเอิญคืออะไร ? ต่างจากลักษณะแผกเพี้ยนและคุณสมบัติอย่างไร ?

๘. จงอธิบายและยกตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าลักษณะบังเอิญอย่างไหนเปลี่ยนแปลงได้ และอย่างไหนเปลี่ยนแปลงไม่ได้

๙. ถ้าจำแนกสิ่งมีชีวิตออกเป็นพืชและสัตว์ พืชและสัตว์นั้นเรียกว่าอะไร ?

๑๐. ประโยคว่า "คนคือสัตว์ที่หัวเราะได้" ศัพท์ว่า "หัวเราะได้" เป็นลักษณะอย่างไหนของคน ?